יתרו ב

א. מהכתוב שבעשה"ד [1] "שבת לה' אלקיך" למדין בירושלמי [2]: "שבות כה' מה הקב"ה שבת ממאמר אף אתה שבות ממאמר" — היינו שגזרו חכמים שביתה מדיבורים בעניני מלאכה וכו' בשבת ואסמכוה אקרא "שבת לה' אלקיך — שבות כה'", דכשם שעל האדם לשבות ממלאכה "כי ששת ימים עשה ה' את השמים כו' וינח ביום השביעי" [3], כך צריך לשבות מדיבור כי "הקב"ה שבת ממאמר".

להלן איתא בירושלמי שם: "מעשה בחסיד אחד שיצא לטיול בכרמו ב־שבת וראה שם פירצה אחת וחשב לגודרו במוצ"ש, אמר הואיל וחשבתי לגדרה איני גודרה עולמית כו'". והיינו דמדת חסידות ("חסיד") ליזהר גם ממחשבת מלאכה [5].

1) פרשתנו כ, י.

2) שבת פט"ו ה"ג. וראה גם פסיקתא רבתי פכ"ג, ג.

3) ראה פני משה וקה"ע לירושלמי שם.

4) פרשתנו שם, יא.

5) ראה רד"ק ישעי' נח, יג.

ואף ש"משום עונג שבת מצוה שלא להר־הר כלל בעסקיו אלא יהא בעיניו כאלו כל מלאכתך עשוי'" (שו"ע או"ח סי' שו סי"ח. שו"ע אדה"ז שם סכ"א) — הרי מצד מדת חסידות יש בזה (לא רק העדר העונג, אלא) גם העדר השביתה ממלאכה. ורק מטעם זה מקום לקבל ע"ע "איני גודרה עולמית" — בדוגמא שבעשיית מלאכה ממש אסורה עליו עולמית — שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס שיח. (ראה בפ"מ שם. חכמת שלמה וט"ז שב־הערה 8).

— ועוד נפק"מ: באם לא יכול לפעול בעצמו שיהא "כאלו כל מלאכתו עשוי'" ובמילא מצטער באם לא יהרהר איך לע־שותה (במוצ"ש) — שאז ה"ז בדוגמת המתענה בשבת מפני שמתענג בזה (שו"ע אדה"ז או"ח סרפ"ח ס"ז. וראה שו"ע שם ס"ב). וראה לקמן הערה 10. ועצ"ע.

6) ראה בפ"מ שם.

7) וכדומכח גם בפסיקתא רבתי (שם) שדרש עה"פ "שבת לה' אלקיך": א"ר אייבו שבות מן המחשבה א"ר ברכי' מעשה בחסיד אחד כו'.

8) גם בבבלי (שבת קנ, ב) מובא ה"מע־שה בחסיד א' כו'" — שהי' נזהר גם במח־שבה (ראה בחדא"ג מהרש"א. חכמת שלמה שבת שם. ט"ז או"ח סש"ז סקי"ד. ועוד). אמנם בבבלי מובא ה"מעשה בחסיד א'" בהמשך להמשנה "אין מחשיכין כו'" (ולא לשביתה מדיבור) (עי"ש בגמרא), ובירו־שלמי בא בהמשך לאיסור דיבור

— כי בבבלי השביתה ממחשבה היא זהירות נוספת בענין המלאכה; משא"כ לה־ירושלמי שתוכן ב' העניינים — שביתה מדי־בור וזהירות במחשבה — חד הוא — "שבות כה'".

9) שער היחוה"א פי"א (ע"פ המבואר שם — מובנות כמה שאלות ויש לתוהך בהמחלוקת שבין הרמב"ם (מו"נ ח"א סי"ם סה) והרמב"ן (בראשית א, ג) להראב"ע (שם). וראה בחיי שם).

והנה סיפור זה מובא בירושלמי בהמשך להדרש "שבת לה' — שבות כה'", ומובן מזה דגם הזהירות מ־מחשבת מלאכה — במדת חסידות — היא שייכת להלימוד "שבות כה'".

דהנה כמו ד"עלמין דאתגליין נב־ראו וחיים מהתגלות שנתגלו כחות והמשכות הנעלמות" שכשנתגלו "נק־ראות בשם מאמרות ודבר ה' ורוח פיו כמו אותיות הדיבור באדם עד"מ",

כך "עלמין סתימין דלא אתגליין הם המתהווים וחיים וקיימים מכחות

והמשכות נעלמות כמו אותיות המחשבה שבנשמת האדם עד"מ" —

וביום השביעי הרי שבת מכל מלאכתו אשר עשה — גם מעלמין סתימין.

וצריך ביאור: מכיון שנקודה התיכונית בחיוב שביתת האדם בשבת מכל פעולותיו במעשה, דיבור ומחשבה היא מפני שהקב"ה שבת מכל מלאכתו במעשה, דיבור ובמחשבה*9 — "שבות כה'", למה חלוקין הן באיסורן: עשיית מלאכה אסורה מה"ת, דיבור — מד"ס[10], והזהירות במחשבה אינה אלא מדת חסידות?

ב. והנה טעם החילוק שבין השביתה מעשית מלאכה להשביתה מדיבור, מבאר הצ"צ באוה"ת*[10]: "השביתה מהדיבור של הקב"ה זהו כמו שביתה מעשי' כיון שמדיבורו של הקב"ה נעשה מעשה כו' משא"כ דיבורו של אדם שאין מתהוה מהדיבור מעשה אינו חשיב מעשה, ולכן אין אנו מצווים מדאורייתא על שביתה מהדיבור כ"א על השביתה מהמעשה וכו'. ואעפ"כ[11] בדברי קבלה נאמר[12] ודבר דבר, כיון שמ"מ שביתת הקב"ה הי' ממאמר וכמ"ש בירושלמי מה הוא שבת ממאמר אף אתה שבות ממאמר כו'".

אבל לכאורה עדיין חסר ביאור: מכיון שמדאורייתא אין אנו מצווים על שביתה מהדיבור כיון שמדיבורו של אדם אין מתהווה מעשה; והיינו שאין השתוות בין דיבור האדם ל"דיבורו של הקב"ה שחשיב מעשה ממש"[13] — מדוע אסרו חכמים דיבור בשבת מטעם "שבות כה'"?

ג. ויובן בהקדים המבואר בסיום ספר התניא בענין הזהירות בדיבור בשבת וז"ל: "וגם יזהר מאד שלא לשוח שום שיחה בטילה ח"ו . . כי בכל המצות יש פנימיות וחיצוניות, וחיצונית מהשבת הוא שביתה מעשי' גשמית כמו ששבת ה' מעשות שמים וארץ גשמיים. ופנימית השבת היא הכוונה בתפלת השבת ובת"ת לדבקה בה' אחד כמ"ש שבת לה' אלקיך וזו היא בחי' זכור. ובחי' שמור בפנימיות היא השביתה מדיבורים גשמיים כמו ששבת ה' מיו"ד מאמרות שנבראו בהם שמים וארץ גשמיים כו'".

וצלה"ב:

א) לבאר טעם הזהירות מדיבורי

---

*9) יתוע דבשבת מחדש בטובו מע"ב מבחי' המחשבה ושובת רק מעשי' ודבור (לקו"ת דברים סו, ג. ובכ"מ)

— אבל עכצ"ל שבזה הכוונה לא לעשי' שבמח' (שבזה נבראו עלמין כתימין — ראה אגה"ק סו"ס יט). ולהעיר מאופן חיות העולמות בר"ה (ראה סידור ש' התקיעות רמו, ג) שחל להיות בשבת. ואכ"מ.

10) שלכן "בנ"א שסיפור שמועות כו' הוא ענג להם מותר לספרם בשבת" (רמ"א סש"ז ס"א. שו"ע אדה"ז שם ס"ב).

בשירי קרבן לירושלמי שם: כ' הי"מ אע"ג דבהריא כתוב ממצוא חפצך ודבר דבר ניחא לי' למילף מדאורייתא. אבל י"ל דכוונתו רק ל"מילף מדאורייתא" ולא שאסור מדאורייתא. וראה תו"ת כאן. (אבל ראה תוס' שבת קג, א ד"ה ודבור. וראה השקו"ט באיסור מו"מ — בשד"ח דברי חכמים ספ"א (כרך ט' ע' 3758 ואילך)).

*10) שמות כרך ז' ס"ע ב'תשב ואילך. וראה אוה"ת בראשית ע' 50 בהג"ה.

11) באוה"ת בראשית שם מסיים באו"א: רק מד"ס הוא שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול.

12) ישעי' שם.

13) אוה"ת שמות שם. וראה ב"ר פמ"ד, כב (הובא באוה"ת שם): מאמרו של הקב"ה (חשוב) מעשה.

חול בשבת מספיק לכאורה לפרש דבחי' „שמור בפנימיות היא השביתה מדיבורים גשמיים" — אבל מפשטות הל' בתניא משמע [14] דיש לזה שייכות למ"ש לפני זה דמצות זכור בפנימיות היא „הכוונה בתפלת השבת ובת"ת לדבקה בה' אחד"?

ב) מסיים אדה"ז: „כמו ששבת ה' מיו"ד מאמרות שנבראו בהם שו"א גשמיים" — ולכאו', לענייננו (שביתה מדיבור בשבת) נוגע רק כללות הענין „ששבת ה' מיו"ד מאמרות", ומה נתוסף עי"ז דעי' יו"ד מאמרות אלו „נבראו בהם כו'"?

ואדרבא: עפ"י הנ"ל, ד„לכן אין אנו מצווים מדאורייתא על שביתה מהדיבור" מכיון ש„דיבורו של הקב"ה חשיב מעשה" — הרי הוספה זו (שהקב"ה ברא שו"א גשמיים ע"י המאמרות) מדגישה את אי־ההשתוות בין דיבור העליון לדיבור האדם, היינו שזוהי ראי' לסתור?!

ג) מהו הדיוק בזה שמוסיף: „ה־שביתה מדיבורים גשמיים כמו ששבת ה'... שו"א גשמיים"?

ד. והביאור בכ"ז:

בג' כחות הנפש מחשבה דיבור ומעשה שונה כח המעשה מב' הכחות מחשבה ודיבור: ענינו של כח המעשה הוא פעולה בדבר שחוץ ממנו, והיינו שכח המעשה נפרד מהאדם ומתלבש ופועל בדבר שחוץ ממנו [15]: משא"כ מחשבה ודיבור ענינם בהאדם עצמו — להביא שכלו ומדותיו לידי התגלות — המחשבה היא גילוי שכלו ומדותיו לעצמו, והדיבור הוא לגלות שכלו ומדותיו לזולתו [16].

אמנם בפרטיות — חילוק גדול בין מחשבה ודיבור (בשייכותם למעשה): אותיות המחשבה הן רוחניות ודקות ואין להן שייכות למעשה, ולכן ענינה של מחשבה הוא רק בהאדם עצמו ואין באפשרותה לפעול בהזולת; משא"כ אותיות הדיבור הן אותיות גשמיות (הבל גשמי ש„נצטייר" לאותיות א, ב כו' ע"י ה' מוצאות הפה, עקימת שפתים וכו') ונפרדות מהאדם, ויש להן שייכות וקירוב למעשה, ולכן ביכולת הדיבור להכריח פעולה [17], וכמחז"ל [18] בלאו דמחמר — וע"י דיבורו של מלך מתנהגים כל עניני המדינה, כמ"ש [19] „דבר מלך שלטון".

אולם המחשבה אין לה שייכות לפעולה. כי אף שהחלטת האדם במחשבתו מביאה לפעולותיו אין להמחשבה — שהיא רוחנית, שייכות ו„קירוב" לפעולותיו [20].

---

14) ובפרט שבנוגע ל„חיצונית מהשבת" מבאר רק בחי' שמור — „שביתה מעשי' גשמית", ולא בחי' זכור — „מ"ע מה"ת לקדש את יום השבת בדברים" (רמב"ם רפכ"ט מהל' שבת. שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס רע"א).

15) וכידוע בענין „אף עשיתיו — אף הפסיק" (לקו"ת ר"פ בלק, ועוד).

16) תו"א ג, א. לקו"ת ויקרא נג, א. ובכ"מ.

17) ראה ד"ה וידבר גו' במדבר סיני המשך תרס"ו (ע' רלא): מהדבור דלמטה יכול להיות ג"כ איזה התהוות וכו', עיי"ש.

18) ע"ז טו, א. (ראה שו"ע אדה"ז סרס"ו ס"ד. שבת קנג, ב ואילך). וראה ג"כ ירוש' כלאים (פ"ח סה"ב). וראה לקמן בפנים ס"ה. — אבל דתמורה (ג, ב) „דבדיבורו עשה מעשה", ה"ז רק „שעושה מחולין לקדשים" (רש"י שם).

19) קהלת ח, ד.

20) ראה המשך תרס"ו שם (ע' רלב) דגם מה שהמחשבה גורם עשי' בהאדם עצמו הוא ע"י השתלשלות כח הדיבור.

ה. וחילוק זה שבין מחשבה לדיבור מצינו גם בהלכה:

אי' בגמרא[21]: אתמר חסמה בקול («כשהיתה שוחה לאכול הי' גוער בה"[22]) כו' ר' יוחנן אמר חייב (משום «לא תחסום שור בדישו"[23]) עקימת פיו הויא מעשה («והויא לי' לאו שיש בו מעשה ולוקין עליו"[22]), ר"ל אמר פטור קלא לא הויא מעשה.

ובתוס' הקשו[24]: תימא דבפ"ג ד' שבועות אמר ר' יוחנן אומר הי' ר"י משום ר"י הגלילי כל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומימר ומקלל חבירו בשם, והלא ר"י גופי' קאמר הכא דעקימת שפתיו הוי מעשה וא"כ נשבע וכו' אמאי מחשיב אותן לאו שאין בו מעשה. וי"ל דלא קאמר ר"י דעקימת פיו הוי מעשה אלא הכא משום דבדיבורי' קעביד מעשה שהולכת ודשה בלא אכילה וכו'.

ולכאורה: הרי מפורש בגמרא טעמו של ר"י ד«עקימת פיו הוי מעשה", ולפי פי' התוס' החיוב הוא לא מחמת עקימת השפתים שנחשבת מעשה, כ"א משום דבדיבורו — הבהמה עושה מעשה?

להלן הביאו בתוס' קושיית הגמ' (במס' סנהדרין*[24]) על דברי ר"י ד«עקימת שפתיו הוי מעשה — איך קאמר דמגדף ועדים זוממים «אין בהם מעשה": «והא חסמה בקול לר"י חייב, (ומשני) שאני עדים זוממים דישנם בראי'". ומבואר בתוס', דקושיית ה"גמרא אינה על הדין דמגדף — כי מגדף דלא קעביד מעשה בדיבורי', אין מקום לדמותו ל«חסמה בקול" שע"י דיבורו קעביד מעשה; אלא ה"קושיא קאי על דין עדים זוממים «דבדברוייהו מתעביד מעשה שמתחייב הנדון".

אבל לכאורה לפי סברת התוס' הנ"ל — שהטעם דחסמה בקול נחשב מעשה (אינו בשביל הדיבור עצמו, אלא) שע"י דיבורי' קעביד מעשה (ועד"ז בעדים זוממין «מתחייב הנדון") — מה מתרץ בגמרא «שאני עדים זוממים דישנם בראי'" (ופרש"י: עיקר חיובא בא ע"י ראי' שמעידין שראו וראי' לית בה מעשה[25]): הן אמת ש«ראי' לית בה מעשה", אבל סו"ס עי"ז מתעביד מעשה — שמתחייב הנדון, ומאי שנא מחסמה בקול דחשיבא מע"ה לפי שע"י דיבורו נעשה מעשה?

ו. והביאור בזה: אין כוונת התוס' שהאדם נענש על מעשה שנעשה ע"י אחרים (אלא שהוא הי' סיבה וגרם לזה)

[והטעם: אין עונשים מלקות אלא אם כן האדם עובר הל"ת ע"י מעשה שלו*[25], ולכן בנדו"ז שהוא לא עשה מעשה (רק גרם שהבהמה תזקוף את ראשה ותדוש בלי אכילה) אין להלקות

---

21) ב"מ צ, ב. סנהדרין סה, ב.

22) פרש"י ב"מ שם.

23) תצא כה, ד.

24) שם ד"ה ר"י אמר. סנה' שם ד"ה הואיל. שבועות כא, א ד"ה חוץ מנשבע. וראה גם חי' הרמב"ן ב"מ שם. נמוק"י שם. חי' הרשב"א שבועות שם.

*24) שם.

25) כך פרש"י. אבל הרמב"ן (במלחמת ה' לסנה' שם) כ': דמאי ישנו בראי' והלא דבורן גרם להם ולא ראיתם והם לא ראו מעולם מה שאמרו שהרי זוממין הן (וגורס «וישנם באיה" כברי"ף וכו').

ולפרש"י וכו' הפי' ב«ישנם בראי'" דעדים זוממים לוקין על שקר שבגדר ראי'.

*25) עיין שבת (קנג, ב): דעביד מעשה בגופי'.

את האדם עבור המעשה דאתעבידא ע"י הבהמה בסיבת דיבורו]

אלא כוונתם היא: כשהאדם פועל מעשה בדיבורו, הרי מכיון שהמעשה בא רק ע"י דיבורו של האדם, הרי זה המשך הדיבור, חלק ממנו — שהרי בא מכח הדיבור גרידא — ולכן אי"ז דיבור לבד, אלא "יש בו (— בה־דיבור עצמו) מעשה" — מעין דוגמא לזה מעשה שלוחו של אדם (ובפרט לפי ההסברה שרק המעשה היא דה־משלח [26]).

וזהו גם תוכן דברי ר"י "עקימת פיו הויא מעשה": זה שבהבהמה בחסמת ע"י קול האדם הר"ז עשיית האדם, כי מכיון שקולו בא ע"י "עקימת פיו" — פעולה גשמית הקרובה ושייכת למעשה, הרי הפעולה (דהבהמה) ש־באה ע"י ה"ז המשך העקימה.

ולכן שייך זה רק בדיבור, אבל מעשה שנגרם ע"י מחשבה שהיא רוחנית אין המעשה המשך דהמחשבה ושייך אלי' כי הוא נפרד לגמרי ממנה, כנ"ל. — דוגמא לדבר בשליחות שצ"ל השליח בדומה להמשלח מה אתם בני ברית אף שלוחכם *[26].

ולכן בעדים זוממים "שישנם בראי'" — אף שע"ז אתעבידא מעשה, א"א לה **[26] להצטרף להראי' שתחשב יש בה מעשה.

ז. אולם ההפרש הנ"ל שבין מח־שבה לדיבור הוא רק באדם התחתון שעשיות שלו הן חוץ ממנו, ולכן מחשבתו שהיא רוחנית — אינה ב־"סמיכות" וקשורה להן, משא"כ די־בורו.

אבל הקב"ה, הרי גם מחשבתו ית' פועלת ובוראת — והחילוק הוא רק באופן הבריאה: דממחשבתו ית' לה־יותה בהעלם יותר, נבראו ממנה עול־מות "נעלמים" — רוחניים, ומדיבורו להיותו בגילוי יותר, נברא ממנו עוה"ז הגשמי [27].

עפ"ז מובן שענין המחשבה בהאדם למטה אין בה דמיון והשתוות להמח־שבה כמו שהיא אצל הקב"ה, דהרי מחשבתו של האדם אין באפשרותה לפעול דבר בהזולת; אבל דיבור ה־אדם, מכיון שביכלתו להכריח מעשה (וכנ"ל ס"ד), הרי יש בו צד השתוות, כביכול, לדיבורו של הקב"ה.

— ועם היות שגם דיבורו של האדם אינו דומה ממש לדיבורו של הקב"ה, שהרי "דיבורו של הקב"ה חשיב מעשה ממש שבו וע"י נעשה העשי' " *[27], ודיבורו של האדם אינו אלא גורם מעשה של הזולת, אבל אינו עושה מעשה בדיבורו — בכ"ז יש ביניהם השתוות בענין של פעולה [28].

ח. ועפ"ז יש לבאר טעמי החילוקים שבין שביתת האדם בשבת ממעשה

---

26) ראה לקח טוב (להרר"י עגנעל) בתחלתו.

*26) קדושין מא, א.

**26) שהיא "חלות" תקיפה כ"כ דיכולה לבטל מציאות (לענין דערכין — ערכין פ"א מ"ג, וכיו"ב).

27) בלשון הקבלה וחסידות (ראה לעיל בפנים ס"א): ממחשבה נבראו עלמין סתי־מין ומדיבור עלמין דאתגליין (שעהיוה"א פי"א, תו"א סט, ד. עא, א. לקו"ת בלק סז, ג ואילך. שבת שובה סו, ב. ועוד).

*27) נסמן לעיל בהערה *10, 13.

28) ראה בכ"ז בארוכה בהמשך תרס"ז שם. ושם מפרש שלכן נאמר "כי לא מחשבותי מחשבותיכם", כי בדיבור יש קצת התדמות, עיי"ש. וראה לקו"ת שה"ש יז, ג־ד. אוה"ת במדבר ע' צה ואילך.

לשביתה מדיבור ומחשבה:

כללות טעם השביתה בשבת מפורש בקרא "כי ששת ימים עשה ה' גו' " — ולכן צריך האדם לשבות מפעולות מעשה. ומכיון שכן, עם היות ששביתת הקב"ה מבריאת העולמות היא ע"י ששבת גם ממחשבה[29] ודיבור, מ"מ מאחר שבגדרי האדם אין מחשבת ודיבור פועלים מעשה, אין השביתה ממחשבה ודיבור בכלל הציווי לשבות מעשיית מלאכה.

ומכל מקום, מכיון שיש איזה דמיון והשתוות בין דיבור האדם לדיבורו של הקב"ה — דגם דיבורו של האדם יכול להכריח פעולה, כנ"ל, לכן רז"ל האוסרים גם ענינים הדומים לאיסורי התורה, הוסיפו וכללו גם השביתה מדיבור בכלל "שבות כה' ".

ואם כי גזירת חכמים לשבות מהדיבור (אינה רק שישבות מדיבורים המכריחים מעשה, אלא גם) הוא מדיבורים בעניני מלאכה וחול וכיו"ב, ולכאורה איך יתכן לאוסרם מטעם "שבות כה' " —

הרי מכיון דזה שדיבורו של אדם משתווה קצת לדיבורו של הקב"ה — מצד מהותו של הדיבור (אשר להיותו גשמי שייך וקרוב הוא למעשה), לכן אסרו חכמים הדיבור גם אם אינו פועל מעשה, דהרי במהותו הוא ענין שבאפשרותו להביא לידי מעשה.

[ומצינו דוגמא לסברא זו בהלכה (ובענין הנ"ל דלאו שאב"מ): ידועה שיטת המגיד משנה[30] (בדעת הרמב"ם) דלאו שיכולים לעבור עליו ע"י מעשה גמור, הנה גם כשעוברים עליו שלא ע"י מעשה לוקין עליו; וכתבו האחרונים[31], דכלל זה הוא רק אם עובר על הלאו (עכ"פ) ע"י דיבור שהוא קצת מעשה, אבל אם לא הי' שם אפילו דיבור — אף שיש לו מחשבת עבירה (כגון המשהה חמצו בפסח ורוצה בקיום חמצו) אינו לוקה.

וי"ל הביאור בזה: אף שדיבור זה עצמו לא גרם מעשה[32], בכ"ז מכיון שהדיבור הוא "עכ"פ קצת מעשה"[33] — בגדר לגרום מעשה, שפיר מענישים עליו דחשיב כ"יש בו מעשה"; משא"כ מחשבת עבירה שאינה בגדר מעשה כלל, אינה נכנסת בהגדר ד"יש בו מעשה".

ולכן גזרו חכמים שבות מהדיבור מטעם "שבות כה' ", כנ"ל].

אבל בנוגע למחשבה, שאין לה דמיון כלל למחשבתו ית', אין מקום לאוסרה גם מד"ס; אמנם "חסידי" שעושה לפ"נים משורת הדין[34] ודבוק בהקב"ה זהיר גם ממחשבת מלאכה, דמאחר שבפועל שבת הקב"ה ממחשבה, הנה מצד הדבקות בדרכיו ובמידותיו: מה הוא כו' אף אתה כו', הוא שובת גם ממחשבתו[35].

---

29) ראה לעיל ס"א ובהערה *9.

30) הל' שכירות פי"ג ה"ב.

31) נוב"י מהד"ת חאו"ח סע"ו. מלא הרועים ערך לאו שאב"מ אות ח.

32) לדעת כמה אחרונים (הובאו בשד"ח (כרך ב) מערכת ל כלל יב) דגם המ"מ ס"ל (כחילוק התוס') דצריך דיבור שע"י נעשה מעשה — אבל ראה בשד"ח (שם) שהוכיח מלשון המ"מ עצמו דלית לי' חילוק זה.

33) נוב"י שם.

34) ראה נדה יג, א ותוס' שם ד"ה שורפן. — אבל כמה דרגות ב"חסידי" ועד להמבואר בתיקונים כו' (הובא בתניא ספי"ו); איזהו חסיד המתחסד עם קונו כו'. וראה לקמן הערה 43.

35) ע"ד המבואר בלקו"ש חי"ד ע' 61 ואילך בענין ד"ובו תדבקון" שהוא

ט. ועפ"י כהנ"ל יתבארו הדיוקים הנ"ל (ס"ג) בדברי אדה"ז בסיום הלכות תניא:

כוונת אדה"ז היא: א) לבאר טעם האיסור "שלא לשוח שום שיחה בטילה ח"ו", ב) לבאר למה שייך זה רק בדיבור ולא במחשבה, ולכן הזהיר בפירוש על הדיבור (ולא על המחשבה).

ולכן מדייק דבחי' שמור בפנימיות היא "שביתה מדיבורים גשמיים כמו ששבת ה' מיו"ד מאמרות שנבראו בהם שו"א גשמיים" — ומבאר בזה א) טעם הזהירות מדיבור: להיות שדיבור האדם הוא גשמי ולכן באפשרותו להכריח מעשה, ה"ה דומה בזה כביכול לדיבורו של הקב"ה, דלהיותו "קרוב" למעשה נתהוו ממנו שו"א גשמיים — ולכן צריך לשבות "מדיבורים (שהם) גשמיים". ב) טעם זה אינו שייך במחשבה: ענין המחשבה אצל האדם אין לה קירוב למעשה, ולכן אין לה דמיון למחשבתו של הקב"ה שנבראו ממנה עולמות (רוחניים).

י. ועפ"ז מובן בדא"פ הקישור של סיום ספר התניא להתחלתו — ע"ד נעוץ סופן בתחלתן: "משביעים אותו תהי צדיק כו'":

דהנה ידועה הקושיא[35], "איך מהני שבועה ("תהי צדיק כו'") להנשמה על הגוף ויצה"ר, שזהו דבר שאין ברשותו כ"כ ולא בא לעולם עדיין". ומבאר הצ"צ[36], כי ע"י השבועה "ממשיכים ומאירים על חלק הנשמה שבגוף מבחינת מזלי'"[37]. היינו, שהשבועה מעוררת (כחות הנעלמים) המקיפים של האדם שיאירו בגילוי בתוך חלק הנשמה המלובש בגופו, ובכח זה ביכלתו להתגבר על הגוף והיצה"ר כו'[38].

ונמצא שגם בהתחלת התניא מודגשת השייכות בין דיבור למעשה, כי המדובר הוא בשבועה שהיא "דיבור" שבגדר "מעשה", שע"י מתקשר האדם עם ה"מעשה" שנשבע עליו[39], עד שמוכרח הוא לקיימו[40] (ע"ד הנת"ל בדיבורו של מלך).

יא. ג' חילוקים הנ"ל במלאכת

הציווי לידבק בהקב"ה, ולכן הוא גומל חסדים כו' כמו שעשה הקב"ה (אף בגמ"ח כו' באופן שמצ"ע לא הי' מחוייב בזה).

וי"ל דמכיון ד"ובו תדבקון" הוא בדרך **ציחי, אי"ז אמתית ענין הדביקות (ראה לקו"ש שם ע' 62 ובהערה 56), ולכן כ**תוצאה מדביקות זו ה"ה (רק) "גומל חסדים כו'" — ענין שיש מקום (גם מצד מציאות האדם) להדמות להקב"ה.

אבל הדביקות דבחי' חסיד היא בבחי' ביטול לגמרי, ומצד דביקות זו ה"ה מתנהג "כמו שעשה הקב"ה" גם בענינים שמצד מציאותו הוא אין מקום להדמות לו יתי'.

36) קיצורים והערות לתניא ע' מח ואילך.

37) שם ע' נ. ועיי"ש בארוכה עוד ביאורים.

38) שם ריש ע' נב.

39) וכהפי' (שם ע' נז) ב"משביעים אותו — מלשון ומשביע לכל חי רצון", היינו שהשבועה משביעה את האדם עם הכחות הנצרכים לו למלחמת היצר כו'.

*39) וכמרז"ל (ראה לעיל ס"ה): חוץ מנשבע כו'.

אף דשם איירי בשבועה שאוכל ולא אכל — הרי ע"י השבועה עכ"פ מתקשר (עם המעשה), ובל' ההלכה: איסורו (דהשבועה) חישובו (למעשה האכילה) — בכורות י, א. וראה צפע"נ כללים בערכו.

40) ראה לקו"ת שמע"צ פג, סע"ב ואילך. וכענין כריתת ברית — ראה תו"א יג, ג. לקו"ת נצבים מד, כ. ועוד.

שבת בסגנון תורת החסידות:

ארז"ל [41] "חביבים ד"ס מדברי תורה". והטעם, כי ד"ת הם הציווים של־מעלה אשר האדם מוכרח לקיימם; ולכן עבודת האדם בקיום המצות מראה על התקשרות בהקב"ה בדרגא שמקיים בפועל מה שנצטווה בפירוש.

אבל דביקות האדם בהקב"ה שע"י ד"ס היא פנימית יותר, דזה שאינו מסתפק במה שציוותה תורה ומחמיר ע"ע בגדרים וסייגים, מורה שקיום המצות שלו הוא ברצון ותענוג פנימי, והדביקות בהקב"ה היא פנימית יותר[42].

ואף על פי כן הוא עדיין מציאות בפ"ע, אלא שרצון שלו וחפצו הם באלקות; למעלה מזה בחי' חסיד, ובפרט הדרגא ד"איזהו חסיד המתחסד עם קונו כו' יתיר מגרמי' כו' ומסר גרמי' " [43], היינו, שאינו מציאות לעצמו כלל, וכל מציאותו הוא רק לגרום נח"ר לבוראו.

ובהתאם לג' בחי' הנ"ל בעבודת האדם, יש ג' בחי' אלו מלמעלמ"ט — בהגילויים מלמעלמ"ט: (א) בחי' המחשבה — שאין בה מקום כלל למציאות ולדבר שחוץ ממנו, ומבחי' זו נתהוו עלמין סתימין שהם בטלים במקורם [44]. (ב) בחי' דיבור — שנותן מקום גם לעולם שבהרגשתו הוא במציאות בפ"ע; אלא דאופן ההתהוות הוא — שבחי' הדיבור יורד ומשתנה להיות בחי' מעשה [45]. (כי בחי' הדיבור מצ"ע — אף שנותן מקום לזולת, אבל ענינו הוא גילוי אלקות, ובכדי שיתהווה עולם שאין נרגש בו גילוי אלקות צריך לירד ולהשתנות לבחי' מעשה). (ג) בחי' מעשה שהוא חיצונית דכח האלקי המהווה — שנעשה נפרד כביכול, ומלובש ממש בתוך העולמות [46].

יב. ולפ"ז יש לבאר הג' חילוקי דינים בשביתת שבת:

ע"י יחוד האדם באלקות שמצד קיום המצות מצד עשי' ופעולה שלו, שהוא יחוד חיצוני, נרגשת אצלו בחי' חיצונית דאלקות. ולכן נרגשת אצלו שביתת הקב"ה מהעשי' בפועל (החיצונית של השביתה דלמעלה), לכן מה"ת אסר רק בעשיית מלאכה.

מצד דביקות הפנימית באלקות שע"י ד"ס, הרי מאיר אצלו אלקות בגילוי והוא דבוק בכח הדיבור שלמעלה, ולכן נרגשת אצלו גם שביתת הקב"ה מבחי' הדיבור.

[ועוד נקודה בזה: ע"י הדביקות בהקב"ה הרי "עבד מלך מלך" [47], וגם דיבורו (דבר מלך שלטון) חשוב מעשה, וע"ד מרז"ל [48] "צדיק גוזר והקב"ה מקיים". ויתירה מזו ארז"ל [49]: "אמירתן של צדיקים מעשה"].

---

41) ירושלמי ברכות פ"א ה"ד. סנה' פי"א ה"ד. ע"ז פ"ב ה"ז. שהש"ר עה"פ (א, כ) כי טובים דודיך מיין (ב).

42) ראה לקו"ת מטות (פה, א) שע"י דקדוקי סופרים נתעורר האהבה רבה, ע"ש.

43) זח"ב קיד, ב. זח"ג רכב, ב. הקדמת תקו"ז א, סע"ב. וראה תניא פ"ו.

44) ראה שעהיוה"א שם. תו"א עא, א. לקו"ת בלק וש"ש שם. ובכ"מ.

45) ראה המשך תרס"ו שם.

46) וכידוע שהג' עולמות בי"ע הם בחי' מחדו"מ (תו"א עה, ב. לקו"ת בלק שם. וראה בארוכה אוה"ת ואתחנן ע' ריז ואילך. ובכ"מ).

47) תנחומא צו יג (הובא בפרש"י בהעלותך יב, ח). ספרי דברים ו. ב"ר פט"ז, ג. (ובשבועות מו, ב: עבד מלך כמלך).

48) ראה שבת נט, ב. כתובות קג, ב. סוטה יב, א. תנחומא וירא יט.

49) מדרש לקח טוב חיי שרה כג, יב.

ו„חסיד" שאינו מציאות לעצמו כלל, מאירה אצלו גם בחי' מחשבה שלמעלה שאינה נותנת מקום למציאות זולתו ית'; ולכן הוא זהיר גם ממחשבת מלאכה כי מצד דביקותו באלקות נרגש אצלו שביתת הקב"ה גם מבחי' מח־שבה [50].

יג. ועפ"ז מובן מה שבסיום התניא מקדים אדה"ז הביאור דפנימיות בחי' זכור ש„היא הכוונה בתפלת כו' לדבקה בה' אחד" — כי בזה מוסיף ביאור בזה שהאדם צריך לשבות מדיבורים גשמיים „כמו ששבת ה'" (— אף ש„דיבורו של הקב"ה חשיב מעשה") — דמצד הדביקות בה' אחד נרגש אצל האדם השביתה דלמעלה מבחי' דיבור.

ואעפ"כ הזהיר רק על השביתה מדיבור ולא הזהיר על השביתה מ־מחשבה, כי התורה על הרוב תדבר, והדביקות דבחי' חסיד שייכת רק ביחידי סגולה [51].

(משיחת י"ט כסלו תשח"י)

---

50) בלקו"ת שבת שובה (סו, ג) ובכ"מ מבואר דזה דבשבת „דבור אסור הרהור מותר" — כי בשבת שובת הקב"ה מבחי' דבור והעולמות מקבלים חיותם מבחי' מח־שבה (עולם הבריאה), ולכן הרהור מותר.

ואין בזה סתירה להמבואר בפנים, כי מובן שיש שביתה מכל המדרגות גם מבחי' מחשבה (ראה לקו"ת שם (בחצע"ג) : ועלמין סתימין מתעלים יותר כו'. וראה לקו"ת אמור (ד"ה את שבתותי. תו"ח ד"ה זכור את יום השבת. ועוד) דיש שבת תתאה ושבת עילאה כו' ע"ש) אלא דבהאדם למטה נרגשת רק השביתה מבחי' דבור שמשם הוא מקור חיותו, ורק אצל „חסיד" נרגש גם השביתה מבחי' מחשבה — וראה לעיל הערה *9.

51) וי"ל דמה שאדה"ז מקדים הביאור דבחי' זכור בפנימיות הוא נוגע גם לאופן הזהירות בדיבור : דוקא ע"י הדביקות בה' („לדבקה בה' אחד") יכול להיות הזהירות מדיבור בתכלית („שום שיחה כטילה").

*) ולהעיר מהמבואר בקוני עה"ח (פ"ז ואילך) דבכדי שתתי' העבודה דיחו"ת כדבעי הוא מצד ההרגש דיחו"ע (ראה תו"א (ע, ג) דשמור וזכור הם בחי' יחו"ת ויחו"ע), אף שאמיתית העבודה דיחו"ע שייכת רק ביחידי סגולה.